

УДК 332

ГАРНАГА О.М.^{1*}

^{1*} к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та міжнародного бізнесу Національного університету водного господарства та природокористування, e-mail: o.m.gharnagha@nuwm.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-5236-7299

ПАРАМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Мета. Стаття присвячена розробці та обґрунтуванню параметрів аналізу збалансованого землекористування. **Методика.** Для вирішення даної наукової проблематики застосовано структурний метод та метод абстрактно-логічного узагальнення. **Результати.** У статті розкрито основні аспекти розвитку землекористування. Наголошено, що для того щоб землекористування було раціональним та успішно впроваджувати науково обґрунтовані методи ведення господарства, необхідно володіти повними і достовірними відомостями про землю, її продуктивні властивості, природний і господарський стан. Зазначено, що ефективність використання земельних ресурсів будучи соціо-еколого-економічною категорією, повинна мати кількісні параметри, що характеризують кожен з аспектів задіяних у процесі управління землекористуванням. Представлено перелік соціо-еколого-економічних параметрів, які у разі їх використання забезпечать підвищення ефективності збалансованого землекористування. **Наукова новизна.** Запропонована систематизація параметрів оцінки ефективності дозволить забезпечити повну інтеграцію екологічних, економічних та соціальних аспектів використання земельних ресурсів, що є головною умовою побудови системи збалансованого землекористування. **Практична значимість.** Застосування запропонованого функціоналу дасть можливість підвищити ефективність використання земельних ресурсів та розробити дієвий механізм розвитку збалансованого землекористування.

Ключові слова: збалансоване землекористування; сільське господарство; оцінка ефективності; проект землевпорядкування; параметри оцінки; земельно-господарський устрій

Постановка проблеми

Один з найважливіших принципів землекористування - встановлення науково обґрунтованого співвідношення розораних територій і територій під охороною. У цьому полягає також важливий принцип екологічної відповідності. Сільське господарство - складна комплексна екологічна система, яка містить безліч підсистем. У зв'язку з цим у процесі землевпорядних дій необхідно враховувати ступінь впливу людської діяльності на навколишнє середовище і в кожному конкретному землекористуванні суворо дотримуватися вимог екологічної рівноваги. Щоб раціонально використовувати земельні ресурси, успішно впроваджувати науково обґрунтовані методи ведення господарства, необхідно володіти повними і достовірними відомостями про землю, її продуктивні властивості, природний і господарський стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження проблематики розвитку землекористування було зроблено: П. Гайдуцьким, Г. Гуцуляком, Д. Добряком, А. Крисак, В. Павловим, А.

Мартиним, П. Саблуком, А. Сохничем, А. Третяком та ін. Проте, беззаперечно визнаючи значний доробок практиків і науковців у дослідженні розвитку землекористування, варто зауважити, що низка проблем потребує подальшого опрацювання та вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Загальні правила, механізми та принципи розвитку землекористування визначено у значній кількості міжнародних та національних стандартів. Проте аналіз наукової літератури показав, що й досі відсутнє узагальнення критеріїв оцінки збалансованого землекористування. Потребує поглибленого дослідження виокремлення параметрів соціо-еколого-економічної ефективності землекористування.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у розкритті суті та змісту параметрів оцінки збалансованого землекористування та формуванні функціональної залежності економіко-ресурсних, соціальних показників, а також показників, які враховують екологічний стан земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу

Як відомо, землі різних зон, районів, господарств і навіть окремих ділянок, що мають свої особливі просторові умови, рельєф, ґрунтовий покрив, рослинність, водний режим, геологічна будова, а також тісно пов'язані з нею інші природно-кліматичні ресурси, сильно різняться за властивостями та придатності для сільськогосподарського виробництва. Тому ці властивості землі надають саме різний вплив не тільки на врожайність сільськогосподарських культур, а й на суму виробничих витрат, продуктивність праці, розмір валового продукту і чистого доходу, а також на розробку і впровадження заходів з охорони земель та пов'язаних з нею природних ресурсів і навколишньої екологічної обстановки.

Вирішуючи соціальну та економічну проблему, проект землепорядкування з урахуванням еколого-меліоративного аспекту землекористування господарств в обов'язковому порядку повинен включати питання раціональної експлуатації земельних і водних ресурсів, рослинного і тваринного світу та їх впливу на надра і повітряний басейн. Такий підхід обумовлюється тим, що на кожній земельній ділянці, кожному землекористуванню відбувається кругообіг речовин і енергії, на основі чого видатними вченими-дослідниками створено вчення про біосферу, складовими якої є біогеоценози або екосистеми.

Земельно-господарський устрій будь-якого землекористування з урахуванням еколого-меліоративних вимог повинен сприяти створенню штучних агробіоценозів або агроекосистем [1]. Зміни, що відбуваються у землекористуванні кожного сільськогосподарського підприємства, включаючи активізацію людського фактора, призводять до перетворення ландшафтів, до порушення природних зв'язків. Такі явища були в минулому і будуть повторюватися в майбутньому.

Дійсно, з встановленням Радянської влади в нашій країні змінилося ставлення до земельних ресурсів. Соціалістична держава в перших своїх декретах визначила порядок використання земель, охорону їх від розбазарювання і псування. Всі сили були кинуті на благоустрій полів і лугов. І у вирішенні цього завдання велику роль зіграло застосування заходів впорядкування землекористування сільськогосподарських підприємств.

Аналіз проектів та документів вказує на те, що ці заходи відіграли певну позитивну роль у наведенні порядку на землі, її раціональному використанні та охорони. У той же час такі угіддя як: чагарники, болота, лісові угіддя, яри, кар'єри, землі під будівлями практично розглядалися тільки з кількісної сторони і ніяк не вирішувалися питання використання і запобігання їх негативного впливу на навколишнє середовище.

Тому сучасні проекти устрою території господарств не в повній мірі відповідають вимогам утворення екологічних систем з комплексом взаємодіючих природних та новостворюваних ландшафтів. Сутність екологічної різноманітності ландшафтів становить основу їх стабільності і високої біологічної продуктивності [2].

Досліджуючи поняття ефективності використання земельних ресурсів, то слід зауважити, що будучи соціо-еколого-економічною категорією, вона повинна мати кількісні параметри, що характеризують кожен з аспектів безпосередньо задіяних у процесі управління землекористуванням.

Для характеристики економічної складової використання земельних ресурсів в першу чергу доцільно скористатися кількісними ресурсними параметрами: показником ефективності капітальних вкладень, ресурсного потенціалу, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва тощо. При цьому кожен з перерахованих параметрів є складною властивістю, що включає компоненти, які його деталізують. Зокрема, поняття інтенсифікації використання земельних ресурсів, в умовах ринкової економіки, нерозривно пов'язане з територіальною організацією нових форм господарювання, що враховує природно-ландшафтні умови, а також сформовані в сучасних земельних відносинах форми власності.

Соціальна складова ефективності розглянута як похідна від економічної складової, оскільки саме економічна результативність використання земель визначає розвиток соціальної інфраструктури сільських муніципальних утворень і як наслідок - рівень життя населення [3].

Крім того, ефективність використання земельних ресурсів багато в чому залежить від розподілу і перерозподілу земель по різних галузях народного господарства і господарюючим суб'єктам. У силу цього, вважаємо, що соціальні параметри повинні насамперед характеризувати ступінь залучення земельних ресурсів у сільськогосподарський оборот. До такого роду показників нами віднесені ступінь освоєності території, рівень розораності сільськогосподарських угідь, а також повнота використання придатних до обробітку земель.

Не менш важливим з точки зору оцінки ефективності виступає її екологічна складова, яка характеризується трьома основними групами параметрів: критеріями якості ґрунтового покриву, природно-ландшафтними умовами, а також забрудненням та деградацією земельних ресурсів. У комплексі вони дозволяють представити земельно-ресурсний потенціал як базис сільськогосподарського виробництва.

До основних економіко-ресурсних параметрів оцінки землекористування пропонуємо віднести:

- 1.Наявність основних фондів с/г призначення на 1 га с/г угідь або ріллі.
- 2.Наявність енергетичних потужностей на 1 га с/г угідь або ріллі.
- 3.Наявність мінеральних і органічних добрив в діючій речовині.
- 4.Показник машинозабезпеченості.
- 5.Показник затрат праці на ріллі або с/г угіддях.
- 6.Показник виробничих витрат на 1 га ріллі або с/у угідь.

До основних соціальних параметрів оцінки землекористування пропонуємо віднести:

- 1.Рівень освоєності території.
- 2.Рівень розораності с/г угідь.
- 3.Показник повноти використання земель придатних до оранки, який вказує на ступінь їх залучення в с/г оборот.

До екологічних параметрів оцінки землекористування віднесемо:

- 1.Показники якості ґрунтового покриву:

1.1.Коефіцієнт фільтрації.

1.2.Кам'янистість.

1.3.Зменшення потужності ґрунтового профілю.

1.4.Зменшення запасів гумусу в профілі ґрунту.

2.Природно-ландшафтні показники:

2.1.Розчленованість території ярами.

2.2.Площа земельних ресурсів, позбавлених рослинності.

2.3.Дефляційний наніс неродючого шару.

2.4.Підняття рівня мінералізованих ґрунтових вод.

2.5.Тривалість затоплення (поверхневе перезволоження).

3.Показники забруднення і деградації:

3.1.Вміст токсичних солей у верхньому родючому шарі.

3.2.Втрати ґрунтової маси.

3.3.Збільшення площі середньо- і сильноеродованих ґрунтів

3.4.Збільшення площі засолених ґрунтів.

Розроблена систематизація параметрів оцінки ефективності використання земельних ресурсів свідчить про їх багатофакторність, взаємообумовленість, різноскерованість в питаннях оптимізації, що передбачає розробку додаткових процедур прийняття управлінських рішень при практичному використанні.

При уточненні системи параметрів оцінки ефективності збалансованого

землекористування слід виходити з наступного:

- досягнутий рівень ефективності використання землі на даному відрізку часу і наявність необхідних соціо-еколого-економічних передумов створюють потенціал для його підвищення;

- ефективність використання землі повинна відображати реальний результат, який використовується в процесі управління;

- ефективність використання земельних ресурсів є невід'ємною частиною інтенсифікації аграрного виробництва, в т. ч. і сільськогосподарського процесу відтворення.

Таким чином, сукупне поняття ефективності збалансованого землекористування (E_f) аналітично може бути представлено у вигляді функціональної залежності економіко-ресурсних (P), соціальних показників (C), а також показників, які враховують екологічний стан (E_K) земельних ресурсів:

$$E_f = f(P, C, E_K) \quad (1)$$

Висновки

Прорезюмувавши вище описане відзначимо, що у загальній системі оцінки ефективності збалансованого землекористування важливе місце повинні посідати запропоновані економіко-ресурсні, соціальні та екологічні параметри. Практичне застосування даного

функціоналу для вирішення завдання підвищення ефективності землекористування має лягти в основу розробки структурної схеми механізму розвитку збалансованого землекористування.

HARNAHA O.M.^{1*}

^{1*} Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Business Economics and International Business, National university of water and environmental engineering, e-mail: o.m.gharnagha@nuwm.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-5236-7299

PARAMETRIC ANALYSIS OF BALANCED LAND USE

Goal. The article is devoted to the development and substantiation of the parameters of the analysis of balanced land use. **Method.** To solve this scientific problem, the structural method and the method of abstract-logical generalization are used. **Results.** The article reveals the main aspects of land use development. It is emphasized that in order for land use to be rational and successfully implement scientifically sound management methods, it is necessary to have complete and reliable information about the land, its productive properties, natural and economic condition. It is noted that the efficiency of land use as a socio-ecological-economic category, should have quantitative parameters that characterize each of the aspects involved in the process of land use management. The list of socio-ecological-economic parameters which in case of their use will provide increase of efficiency of balanced land use is presented. **Scientific novelty.** The proposed systematization of efficiency assessment parameters will ensure full integration of environmental, economic and social aspects of land use, which is the main condition for building a system of balanced land use. **Practical significance.** The application of the proposed functionality will increase the efficiency of land use and develop an effective mechanism for the development of sustainable land use.

Keywords: balanced land use; agriculture; efficiency assessment; land management project; evaluation parameters; land management system

REFERENCES

1. Bohira M. S. (2008). Zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh: ekoloho-ekonomichni aspekt : monohrafiia. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi ahrarniy universytet. 225 p.
2. Kakhnych P. F. (2003). Zemleustrii, yak zasib formuvannia zemlekorystuvan // Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Vyp. 16. pp. 71-77.
3. Potensial rozvytku i perspektyvy vidrodzhennia silskykh terytorii v umovakh suchasnykh reform: naukovy-analitychna dopovid / pid red. V. Borshchevskoho. Lviv, 2017. 43 p.

Стаття надійшла до редакції: 31.05.2021
Received: 2021.05.31